

A hangulatos Máriaakálnok a századforduló idején, korabeli képeslapokon.

1264-ben fordul elő először neve egy okiratban *Kaal* alakban, aki a terület birtokosaként szerepel.

1313-ban szőlővel beültetett földterület *Kaal*, de egy 1357-es okirat már a *Kalnuk* névformát használja. Ez valószínűleg a szlovák eredetű régi *kálista* szóból származik, amely eredetileg pocsolyát, sáros helyet jelentett.

1357-ben köznemesi családok birtoka a község.

1381-ben és 1451-ben már *Gahling* néven említik az okiratok a települést. Nem tudjuk pontosan, hogy mikor lett német többségű a falu. Egyes vélemények szerint ezt a nevet a származási helyükről hozták az itt letelepedő németek.

1609-es adólista alapján 10 portája van *Gahling*nak 1647-es adat szerint az itt lakó magyarok mind kálvinisták, a németek lutheránusok, a horvátok katolikusok.

1695-ben 4 német kivételével mind katolikusok. A magyar és német lakosság összlétszáma: 290 fő.

1701-gyel indul a kereszteltetek anyakönyve, az esketetteteké 1706-tal, a halottak anyakönyve 1716-tal.

1713-ban külön lelkésze van a falunak, de nem tud magyarul. A hívők száma ekkor 550 fő, ebből 12 fő protestáns a többi katolikus.

1718-ban épült a plébánia. Ebben az időben közel háromezren lakják a települést.

1805-ös adatok szerint a hívők száma 604. Az árvíz veszélye miatt a kápolna körül emeltetett töltést kiépítik a falu felé is. Az egész vidékről kellett a lakóknak földmunkát teljesíteni.

1829-es télen mindent vastag hóréteg borított. A nagy hidegben ez összefagyott. Tavasszal Ausztriában már olvadt, itt még mindent jég és hó takart és a rengeteg víz rázúdult a befagyott Dunára. Március 3-án a töltések fölé került a víz, 4-én reggel 5 órakor a víz már a plébánia templomig jutott. 9 órára az egész falut elborította. 12 órakor csónakokon menekültek a lakosok a plébánia felé. A szorongatottak a vendéglőben, az uradalmi vadászházban és a plébánián kerestek menedéket. A plébános minden írást a padlásra menekített. Március 5-én délután a víz lassan apadni kezdett. Csak 7 ház maradt sértetlen, a többi mind összeomlott vagy összeomlással fenyegetett. Szerencsére egy kálnoki sem vesztette életét a jeges árban.

1831-ben Oroszország és Lengyelország felől jött a kolerajárvány. Júliustól októberig Győr és Moson

A Mosoni-Dunán átkelni csak kompon lehetett.

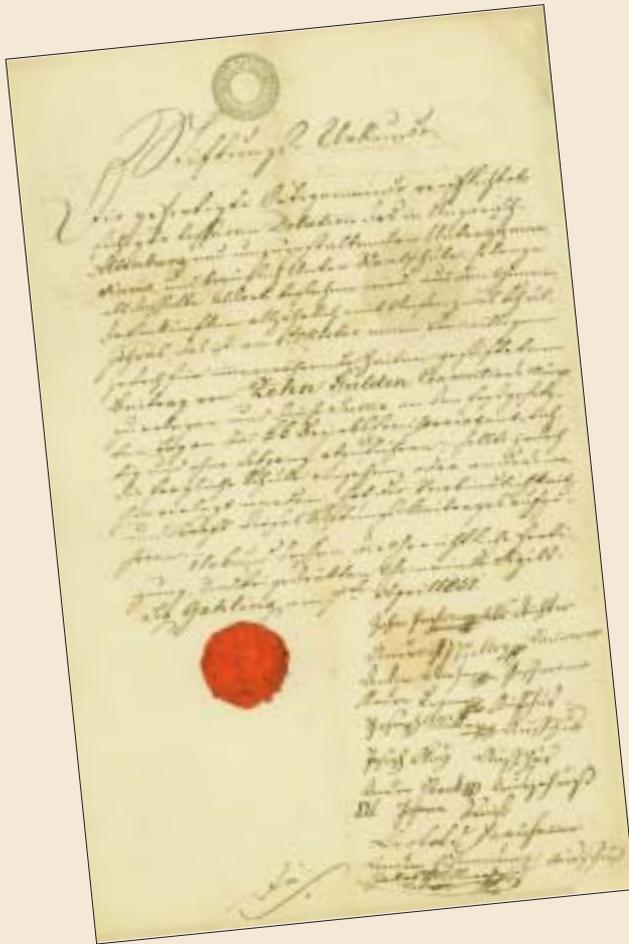
Az általános iskola a '10-es évekből.

Adománylevél

1851-ben Mosonvármegye vezetőinek határozata alapján a községek erejükhöz mérten évente fizetett támogatási összeget szavaztak meg a Magyaróvári Piarista Reálgymnázium számára.

Kálnok (Gahling) község elöljárói, adománylevélben rögzítették, hogy a falu évi 10 gulddal járult hozzá a magyaróvári iskola fenntartási költségeihez.

Az adománylevelet hitelesítő pecséten jól láthatóak a G G L S betűk, melyek jelentése: GEMEINDE GAHLING LOCI SIGILLUM – Kálnok község helyi pecsétje.

megyében egyaránt sokan meghaltak a járványban. Kálnokon enyhébb lefolyású volt: 22 ember kapta meg a betegséget és 9-en haltak meg.

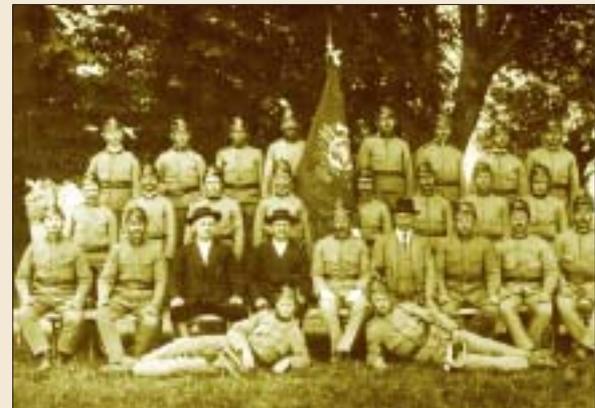
A járvány miatt tilos volt Óvár felé a közlekedés!

1848-as szabadságharc alatt október 5-én és 6-án a község lakossága *Jellasich* horvát bán hadának kenyeret küldött, ellenértékként megkapták az 1205 darab kenyér árát. Október 9-én, 20-án 24-én és dec. hónapban majd 1849. májusában a magyar csapatok táborába húst, kenyeret fát küldtek (részben fizetve, részben ajándékként). A táborok székhelyei: *Parndorf*, *Ungarisch Altenburg*, *Wieselbug* és Kálnok. (1848. dec. 21-től 26-ig állomásozott itt a magyar katonaság.)

1851-ben *Fényes Elek* a következőket írta Magyarországnak geographiai szótárában: „Kálnok (*Gahling*), német falu, Moson vármegyében, a Szigetközben, 653 kath. lak. és paroch. templommal. Fekete földű róna határa igen termékeny, a lakosok 1435 hold szántóföldet, 183 hold rétet művelnek. A méhtenyésztés az egész megyében itt virágzik legjobban. Erdeje szép. Három dunamalma van. Az óvári urad. tartozik, s ut. p. Moson.”

A „Szitás-komp” a századforduló idején

Kálnoki tűzoltók a 20-as évekből.

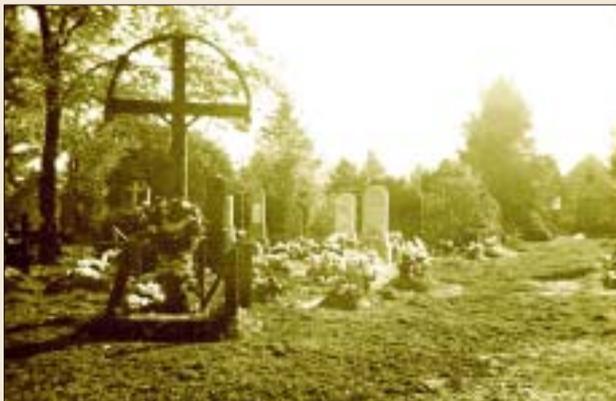
A kálnoki emlékkereszt

- 1860-ban épült a mai Kossuth utca.
- 1873-ban leégett a fából épült kegykápolna. Ekkor a lakosság száma 853 fő. Majdnem mindnyájan németajkúak. A településüket származási helyük után *Gahling* néven jegyeztették fel. A nép ajkán pedig *Fischerdörfel am Sandriegelnek* nevezték.
- 1874-ben közadakozásból fölépült a ma is meglévő, neoromán stílusú kápolna.
- 1876-ban ismét nagy árvíz pusztított a községben a Duna egész árterületén nagy áradások voltak. Február 20-án már az egész árteret elöntötte, majd 22-ére virradó éjjel bezúdult a faluba. Három ház teljesen összedőlt, tíznél a falak dőltek ki. Az új kápolnában 30 cm víz volt. Az iskolát elöntötték a menekülők. Az árvíztől csak kápolna előtti domb és a temető egy része maradt mentes. Március 3-án *gróf Battyányi József* volt az első segítő.
- 1883. óta van a községnek önálló postahivatala. Vezetője ekkor az iskola tanítója.
- 1888-ban újabb tűzvész pusztított. Ekkor a mai Kossuth utca teljesen leégett. A szájhagyomány szerint egy *Reichné* nevű asszony fellökte a mécsesét és ruhája tüzet fogott. Ijeddében az ágy alá bújt és ez okozta a nagy tűzvészt. Az asszonyt sem tudták megmenteni. Újjáépítése után az utcát Új utcának (*Neugasse*) nevezték el.

- 1889-ben megalakult az önkéntes tűzoltó-egyesület
1892-ben épült a mai polgármesteri hivatal.
1900-as évek elején kapta a község a *Máriakálnok* nevet, a XVI. század óta folyamatosan élő Szűz Mária-kultuszról.
1907-ben kezdték meg az új iskola építését. 1908-ban készült el. A régi iskola a mai Templom út 6. szám alatt volt, nádfedeles egy tantermes. Az iskolai jegyzőkönyvek német nyelven íródtak.
1914-től 1918-ig a 880 lakosból 140 harcolt az I. világháborúban, közülük 35-en hősi halált haltak, 7-en rokkantak maradtak. A *Hősi Halottak Emlélművét* 1938-ban a kápolna előtti téren emelték.
1928-ban szerelték fel a község házán a telefont.
1930-ban a község lélekszáma 934, akik közül 134 német, 104 magyarok és 5 kivételével mind római kat. vallású. Foglalkozásra nézve 643 őstermelő, 224 iparos, 15 közszerződési alkalmazott, 31 nyugdíjas.
1935-ben kezdték el és 36-ban fejezték be a *Marsowszky-kastély* építését a Halászi felé vezető úton. (1952 febr. 1-én államosították, 1956 június 1- óta szociális otthon.) Ebben az évben a községet közigazgatásilag Mosonhoz csatolták.
1939-ben Moson és Óvár egyesülése után a községet Halászihoz csatolják.

A Hősi Halottak Emlékműve

A temető a 40-es évekből.

1952 őszén megjelentek az utcán a villanyoszlopok.

1942-ben készült el a falu óvodája.

1945. A község közigazgatásilag ismét önálló. Ez év szeptemberében (20-23-ig) a németajkú lakosság 96 %-át kitelepítették Németországba. (124 család 900 fő) Helyükre szigetközi magyar családokat telepítettek (Csallóköz, Ársványráró, Kisbodak, Cikollasziget, Püski, Hédervár).

1946-ban megalakul a Fölműves Szövetkezet, 26 tagja van és 7000 forint saját erővel rendelkezik. 1953-ban épül a „KISÁRUHÁZ”, mely berendezéssel együtt 1 millió forintba került. 1958-ban a tagok száma: 538 saját ereje 875 ezer forint a benne lévő árukészlet értéke 1,9 millió forint. A kisáruház nemcsak a községet látja el, hanem a Szigetköz lakóit is. Ekkor 5 telefon működik a községben: Tanácsház, Kisáruház, Postahivatal, Szociális Otthon, TSZ.

1949. dec. 26-án megalakul az első Termelőszövetkezeti Csoport Ady Endre névvel 9 család 10 taggal és 120 kat. holddal.

1950. tavaszán alakult a község sportélete társadalmi úton. Később a sportkör létrehozta a tekerőplabda-, sakk-, asztalitenisz-szakosztályokat.

De később anyagi erőforrások hiánya miatt már csak a labdarúgó-szakosztály működött.

1950. szept. végén megalakul a második Termelőszövetkezeti Csoport Új Élet néven. 1951. szept. 30-án egyesül a két csoport Új Október névvel. 80 család 120 taggal és 1030 kat. holddal. 1952-ben csökkent a tagok száma. Főleg fiatalok léptek ki és a móvári üzemekben helyezkedtek el. A kilépés oka a nehéz gazdasági esztendő volt. Tagok száma ekkor 90. 1956 dec. 23-án a taggyűlés határozata ill. nyilvános közfelkiáltás alapján (főleg a forradalom hatására) feloszlatták a TSZ-t. Ugyanakkor 10 család jelentkezett ugyanennyi taggal és 470 kat. holddal.

1951-ben a volt községi vendéglőt kultúrházzá alakították.

1952. óta a MOKÉP itt tartja keskenyfilm előadásait.

1952-ben megnyílt a posta melletti épületben az idénybölcsőde.

Novemberben rákapcsolták a községet az országos villamoshálózatra.

1955. óta van a községnek autóbuszjárata, amely összeköti Mosonmagyaróvárral és Darnózseli felé Győrrel is.

1957-ben orvosi rendelő épül. Ekkor a községnek 180 db rádiója és 5600 folyóirat-előfizetése van.

1969-72-ben új iskola,

1970-ben vendéglő és tűzoltószertár,

1984-ben új plébánia épült a községben.

1980-as években felújítják a kultúrházat, a községházát és a sportpálya

1954. május 1.

Átkelés a Szitás-komppal '54-ben

öltözőit, az iskolaépületeket a művelődési házat, és az orvosi rendelőt. Ekkor a lakosság száma 1266 fő, ebből 762 az aktív kereső, főleg fizikai dolgozók, szakmunkások a termelőszövetkezetben és Mosonmagyaróvár gyáraiban.

1993-ban a vezetékes vízhálózat,

1995-ben a csatornahálózat,

1999-ben a gázhálózat kerül kiépítésre.

2000-ben a közvilágítás és a telefonhálózat korszerűsítése,
valamint az iskola bővítésével új könyvtár építése történik meg.

A felhasznált források:

E fejezetben szereplő képeslapok Hegyi Tibor magángyűjteményéből származnak.

Thullner István és Husz János : A mosonmegyei németek kitelepítése 1945-1946, Mosonmagyaróvár, 1997

Johann Frauhammer: Maria-Gahling und der Heideboden , Freiburg, 1982

Lang Anna és Frauhammer József Alajosné: Máriakálnok története (kézirat)

Máriakálnok lát képe a szántóföldek felől

Nagy Károly volt az, aki az avarokat leigázta, és aki az első lakosokat, katonákat, misszionáriusokat és hivatalnokokat hozta a Pannon határvidékre. Ekkor a frank befolyás alatt álló bajorok – a „*Bauerek*” a keleti őrgórságok lakói – terjeszkedési akciói vitathatóak. Ezért e területnek csak csekély hányadán oszthatta meg a helyét, a bajor lakosság a szlávokkal.

Vitatott, hogy a 896-os magyar honfoglalás után mi maradt meg ezekből a településekből. A lakosság egy része mindig átélte a katasztrófákat, erről azonban esetünkben hallgat a történelem.

I. István idején érkezik a telepesek második hulláma számos lovag és nemes úr kíséretében. Támogatójuk *Gizella* bajor hercegnő, a király felesége és „*Wasserburgi*” *Wezelin* lovag, a királyi sereg vezére.

A harmadik betelepülési hullám a *Heideboden* – *Mosoni-síkság* – területére: miután IV. *Henrik* német császár *Salamon* királynak hatalmat biztosít. Ő fizetségül átadja a német császárnak Mosont és környékét (1074) száz földbirtokkal együtt. Ez a terület egészen a Lajta és a Fertő-tó közti vízválasztóig terjed.

II. Géza – az országot a Nyugathoz akarja kapcsolni – hívására számos külföldi, mindenekelőtt bajor vendég (*hospites*) jön az országba. Ez a negyedik, maradandó betelepülési hullám. (XII.-XIII. század)

A telepesek ötödik hulláma a tatárjárás után (1241.) érkezik, akiket IV. Béla hív a súlyos csapásokat elszenvedett országba. Friedrich babenbergi herceg Sopron, Moson és Vas megyéket Ausztriához számítja és új telepeseket hív Heidebodenbe. A megye minden részébe nagyszámú bevándorló érkezik.

A hatodik hullám a török harcokkal egy időben s azok után települ be. Ekkor érkeznek az országba a vallásuk miatt üldözött sváb lakosok a Bodeni-tó vidékéről és a Fertő-tó környékén telepednek le. Teljesen beolvadtak az itt élő bajor népességbe, ezért csak történelmi forrásokból tudunk az ő bevándorlásukról (1620 körül). Utánpótlás érkezik a „tősgyökeres parasztfalvakba” is, mint Levél, Szent-János, Szent-Péter és Andau, Salzburg környékéről. Ezzel magyarázható a – csekély mértékű – nyelvi különbség is a Mosoni-síkság északi részén.

A hetedik és utolsó hullám Mária Terézia és II. József idején érkezik, ezek osztrák illetékességűek. Ezt nyelvtudományi adatok, családnév-kutatások, a szokások és a hagyományok kutatásai bizonyítják.

(Thullner István és Husz János : *A mosonmegyei németek kitelepítése 1945-1946* című munkája alapján)

A kegykápolna oltára egy 1910-es
évekből származó képeslapon

A XVI. sz.-ban II. Szolimán (1520-1566) török császár hadai az országot nagyrészt elpusztították. Első Ferdinánd király keresztény hadainak egy része e vidéken is keresztül vonult és itt táborozott. Ez időből származik a kegykápolna.

Az első kis kápolna kb. 80 évig maradt fenn. 1663-ban gróf Viczay egy nagyobb és díszesebb kápolnát építtetett, mely 1873-ig állt. Fából készült tornyában félmázsás harang függött. (A kápolna története megjelent a „Magyar Szalon című társadalmi és képes folyóirat 1942. jan. 15-i számában: A szájhagyomány szerint azon a helyen, ahol most a kápolna és a kút áll volt egy régi nyílt forráskút, melyhez friss, üde vizéért nagyon szerettek menni a község lakói és a mezőn dolgozó emberek. Ekkor a forrás a falutól mintegy 20 percnyi járásra volt. Egy jámbor kálnoki földművelő – akit később remeteként említenek – nyílt épületként emelt a kút mellé Sárlos Boldogasszony szentképének, magának pedig melléje egy kis házikót. Egy-egy búcsú napján 40-50 búcsus menet is érkezett a szomszédos 4 vármegyéből. Az adat 1780-as évekből származik.

A kápolna a Kálnoki-Duna ág mellett igen alacsonyan fektült, így a vízáradások gyakran okoztak kárt benne. 1803 őszén Szöllőssy Pál Mosonvármegye főbírája a kápolna körül magas erős töltést húzatott. Az 1862. évi árvíz azonban áttörte a gátat és jelentős károkat okozott a kápolnában.

1873. június 10-én éjjel a kápolna és összes felszerelése leégett – az 1848-ban 600 forinton készült orgona is –, csak egy kép és egy kis faragott szobor maradt épen. Az új kápolna felépítésére pénzgyűjtéseket végeztek. A tervrajzot és a költségvetést *Jummersprach Frigyes* uradalmi főmérnök végezte.

1873 őszén alapoztak, 1874. júliusára készen állt a kápolna. Kifestését *Sztupárovics Károly* győri festő végezte. A hajó festése élénk világosszínű volt a szentély boltozata világos kék, hármass mezőben arany csillaggal.

A kápolna építése neoromán stílusban készült. A mester nevét a hajó baloldalába illesztett márványtábla örökítette meg latinul.

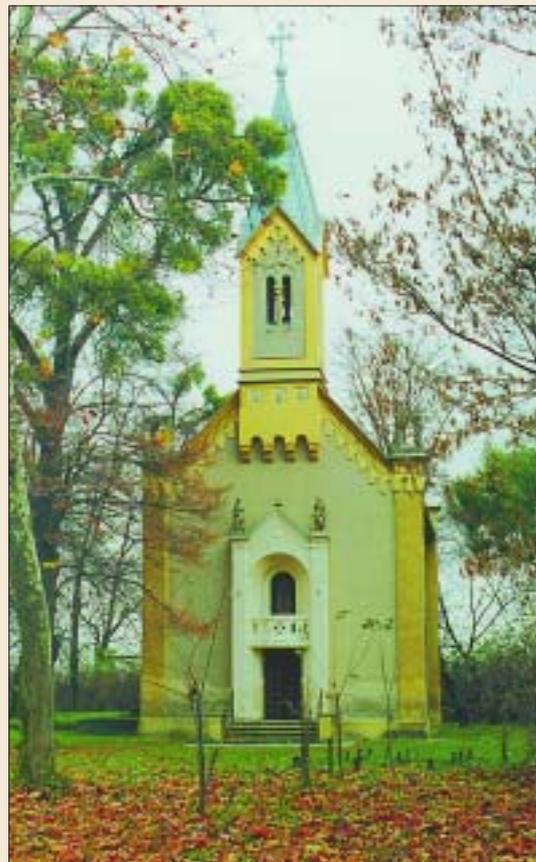
„*Gere Benefactorum, arte Frederici Jummersprach 1874.*”

(Épült a hívek adakozásából, mestere *Jummersprach Frigyes* 1874.)

Legelső és főadakozó maga a megyéspüspök, ő tehát a tulajdonképpeni alapító. Ezt örökíti meg a szentély ívére szalagba festett imaszerű mondat:

Sancta Maria ora Pro Joanne Zalka Fundatore Huius Capellae 1874 (Szűz Mária imádkozzál *Zalka Jánosért* e kápolna alapítójáért 1874.)

A nagybúcsú ideje: szeptember 8-át követő első vasárnap.

A kegykápolna mai formájában

1945. nov. 28-án a Németországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság ülésén Vorosilov marsall, mint a bizottság elnöke ismertette a bizottság határozatát, melynek értelmében félmillió németet kell kitelepíteni Magyarországról, Németország amerikai megszállási övezetébe. Az ezt követő belpolitikai viták és a létszám csökkentésére tett diplomáciai lépések ellenére 1945 dec. 29-én megszületett az áttelepítésről szóló kormányrendelet és 1946. jan. 4-én érvénybe lépett a rendelet végrehajtási utasítása.

„Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki a legutolsó népszámlálási összeírásalkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt. A rendelkezés nem vonatkozik a nem német nemzetiségű (anyanyelvű) személy vele együttélő házastársára és kiskorú gyerekeire, valamint a velük – már a jelen rendelet hatályba lépését megelőzően is – közös háztartásban élő felmenőkre (szülők, nagyszülők), ha azok 65. életévüket 1945. dec. 15. napja előtt már betöltötték.” Mentességet élveztek továbbá mindazok, akik aktív tagjai voltak valamelyik demokratikus pártnak, vagy legalább 1940 óta tagjai voltak a Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó valamelyik szakszervezetnek. Mentesültek akik hitelt érdemlően igazolták, hogy a magyarsághoz való nemzethű magatartásukért üldöztetést szenvedtek .

A hatóságok az elhagyott házakba már május hónapban telepítettek földnélküli szigetközieteket vagy a korábban is itt szolgálókat. Augusztusban névsor készült az Ásványráróról ide telepített 8 családról és a Szabad Mosonvármegye 1945. június 24-i számának írása régi jólétről, gazdagságról tanúskodó elhagyott házokról és földekről és arról szól, hogy a kitelepítésről ekkor még nem értesült régi német gazdák hol barátságosan, hol pedig ellenséges érzülettel fogadták a gazdálkodást megkezdőket. A helyzetet jól tükrözi a tudósító véleménye: szinte érthetetlen, hogy ezer hold számra hevernek gazdátlanul a földek, a faluban 15 hold föld várt ekkor egy-egy „új honfoglalóra”.

A kitelepítési hatóságok szeptember 22-én és 23-án lezárva tartották a falut, a házak előtt

megjelentek a lovaskocsikkal kirendelt halásziak. Szigorú őrizet mellett kellett összecsomagolniuk a legszükségesebb személyes holmijaikat és a hosszú kocsisor 23-án elindult velük a mosonszolnoki gyűjtőtáborba. A következő nap a 150 megüresedett házba már be is költözött az ugyanennyi szigetközi telepes család. „Máriakálnok magyar lett”- adta tudtul a Demokrata Szabad Nép szeptember 26-i száma.

Hét hónapig tartott számukra a szolnoki lágerélet, hogy 1946 tavaszán sok századmagukkal 4 szerelvény vigye őket a németországi végcél felé, ahol *Baden-Württemberg* tartomány *Neckar-Odenwald* kerületének mintegy 50 községében szóródtak szét.

A kevés megmaradt német család közül a vagyonosabbakat a második, 1946. májusi kitelepítés alkalmával szállították el a mosonmagyaróvári állomásra. Csak 13 család maradhatott meg a községben, néhány apró gyereket a rokonságnak sikerült még leszedni a kocsikról. A helyi német lakosság kitelepítését az összeírástól kezdve az elhurcolásig, teljesen idegen személyek bonyolították le.

A máriakálnoki ki- és betelepítés nemcsak viszonylag korai időpontja, hanem a körülötte kialakuló sajtópolémia alapján is fontos jellemzője nemcsak a mosonmegyei németiség elűzésének, hanem példája is a kitelepítés bevallott céljának: helyet adni a földtelen magyaroknak.

Az 1945. május 14-i kimutatás szerint a községben a

lakosság: 985 fő

magyar lakosság: 85 fő

Volksbundista volt: 142 fő

elkobzott terület nagysága: 320 kh.

német házak száma: 60 db

tulajdonukban maradt: - db ház

lakóházak száma: 76 db

német lakosság: 900 fő

földterületük nagysága: 320 kh.

felosztatlan földterület: - kh.

elkobzott házak száma: 60 db

- h. terület

(Nagyné Frauhammer Krisztina: A Moson környéki németek kitelepítése és németországi integrációja és Thullner István – Husz János : A mosonmegyei németek kitelepítése 1945-1946 című munkája alapján)

A templom napjainkban

A templom építésének kezdetét pontosan nem tudjuk, de egy 1647-es adat szerint ez ekkor a protestánsoké. Az itt lakó magyarok mind kálvinisták, a németek lutheránusok, a horvátok katolikusok. A rom. kat. plébánián található *Canonica Visitatio* – *esperesi jegyzőkönyvek* – (CV) szerint 1659-ben a protestánsok megakadályozzák, hogy a templom katolikus kézbe kerüljön.

1674-ben az óvári földesúr intézőjének anyagi segítségével és a hívek adományaiból felújított – időközben a katolikusok kezébe került templomot – Széchenyi György püspök szenteli fel és Moson filiája lesz. A templomban fa padok, egy középső-, és két oldaloltár, szószék, a toronyban két harang található. A török háború okozta pusztítások után az 1700-as években többszöri felújítás, és toronysisak rekonstrukció. 1781-ben szerelnek órát a toronyba. Az épület külső és belső csinosítása, javítása 1840-ben és 1869-ben.

A templom ma is a Római Katolikus Egyház kezelésében működik.

A templombelső és az oltár

A templombelső és az oltár